

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Jana Filipa a soudců Josefa Fialy a Pavla Šámala (soudce zpravodaje) o ústavní stížnosti stěžovatelů **D. M.** a **F. M.**, zastoupených JUDr. Jiřím Všeťkou, advokátem, sídlem Orlická 163/18, Hradec Králové, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. prosince 2019 č. j. 32 Cdo 3898/2019-400 a rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 16. července 2019 č. j. 22 Co 678/2019-363, za účasti **Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Českých Budějovicích**, jako účastníků řízení, takto:

- I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 18. prosince 2019 č. j. 32 Cdo 3898/2019-400 a rozsudkem Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 16. července 2019 č. j. 22 Co 678/2019-363 bylo porušeno právo stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.**
- II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. prosince 2019 č. j. 32 Cdo 3898/2019-400 a rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 16. července 2019 č. j. 22 Co 678/2019-363 se ruší.**

Odůvodnění

I.

Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Stěžovatelé se ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) domáhají zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi byla porušena jejich ústavně zaručená práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a ochranu vlastnického práva podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

2. Z ústavní stížnosti, doručených písemností a zapůjčeného spisu Okresního soudu v Písku (dále jen „okresní soud“) sp. zn. 12 C 78/2018 se podává, že stěžovatelka v listopadu roku 2008 prodělala operaci nádoru mozku, je příjemkyní invalidního důchodu pro sníženou pracovní schopnost o 40 %. S jejím bývalým manželem, panem M., se do jejich společné domácnosti nastěhovala v době jejich zdravotních potíží jiná žena, stěžovatelka proto dům opustila. Pan M. po několika měsících tvrdil, že se stěžovatelkou chce znovu žít, stěžovatelka se proto k němu vrátila. Pan M. nato požádal stěžovatelku a stěžovatele (jejího syna), aby s ním podepsali „jako doložci platu“ smlouvu o úvěru na opravu jeho domu. Pan M. tou dobou stěžovatele zaměstnával.

Stěžovatelé a pan M. uzavřeli jako spoludlužníci dne 9. 6. 2009 s obchodní společností Hypoteční banka, a. s., (dále jen „věřitelka“) smlouvu o úvěru ve výši 4 950 000 Kč za účelem rekonstrukce nemovité věci ve vlastnictví pana M. a vypořádání úvěru na investice do nemovité věci. K zajištění pohledávky bylo zřízeno zástavní právo k nemovitým věcem – pozemkům parc. č. 69/3, jehož součástí je stavba č. p. 119, parc. č. 546/11, parc. č. 547/25, parc. č. 69/1, jehož součástí je stavba č. p. 70, a parc. č. 546/8, vše v katastrálním území Chelčice, ve prospěch věřitelky. Při podpisu smlouvy pan M. stěžovatele ujistil, že jsou „pouze doložci platu“, přítomní zaměstnanci věřitelky na to nijak nezareagovali.

3. Následně pan M. stěžovatelku, její nezletilou dceru a její kamarádku vzal na dovolenou do zahraničí, kde je opustil s tím, že chce být s ženou, se kterou navázal vztah v době nemoci stěžovatelky. V zahraničí ji zanechal bez finančních prostředků. Stěžovatelka byla nucena v zahraničí několik dní pomáhat v restauraci, aby vydělala na cestu zpět. Stěžovatele propustil pan M. ze zaměstnání. Manželství stěžovatelky a pana M. bylo rozvedeno dne 14. 3. 2011.

4. Podle splátkového plánu z uvedené úvěrové smlouvy byla celková dlužná částka včetně příslušenství vyčíslena na 6 117 253,25 Kč, dlužníci byli povinni splácet v měsíčních splátkách. Pan M. čerpal úvěr v letech 2009 a 2010, následně ho splácel, přičemž do března 2014 splatil 342 081,60 Kč, poté však úvěr splácet přestal. Dne 22. 9. 2015 zjistil Krajský soud v Českých Budějovicích (dále jen „krajský soud“) úpadek pana M., dne 25. 9. 2015 vyzvala věřitelka stěžovatele jako spoludlužníky z uvedené úvěrové smlouvy k zaplacení dlužné částky ve výši 4 904 300 Kč. Pohledávku z uvedené úvěrové smlouvy věřitelka přihlásila do daného insolvenčního řízení. Dne 8. 1. 2016 schválil krajský soud oddlužení pana M.

5. Dne 23. 3. 2018 podala věřitelka proti stěžovatelům žalobu k okresnímu soudu na zaplacení 4 607 918,25 Kč s příslušenstvím (celkem přes šest milionů Kč). Okresní soud vyslechl stěžovatele, zaměstnance věřitelky, kteří se účastnili podpisu uvedené smlouvy. Pan M. se opakovaně k výsledku nedostavil, po provedeném dokazování považoval okresní soud jeho výsledek za nadbytečný. Okresní soud žalobu rozsudkem ze dne 28. 2. 2019 v celém rozsahu zamítl. Uvedl, že nárok věřitelky je po právu, neboť stěžovatele neuvedla v omyl při uzavírání smlouvy o jejich postavení jako spoludlužníků. V souladu se smlouvou došlo k „zesplatnění“ dlužné částky, neboť pan M. porušil své smluvní povinnosti. Podle okresního soudu je však nárok věřitelky nepřijatelným výkonem práva podle § 6 a 8 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“), neboť zaprvé, příjemcem úvěru byl výlučně pan M., který stěžovatele zneužil ve svůj prospěch, zadruhé, zaměstnanci věřitelky nereagovali při podpisu dostatečně na účelová tvrzení pana M. při podpisu smlouvy, byť nešlo o postup „nestandardní“. Zatřetí, pohledávka vyplývající z úvěrové smlouvy byla zajištěna a lze předpokládat, že dlužná částka bude alespoň částečně uspokojena v insolvenčním řízení vedeném proti panu M. Začtvrté, sami stěžovatelé by za jejich současné majetkové situace nebyli schopni úvěr splácet.

6. K odvolání věřitelky krajský soud změnil rozsudek okresního soudu napadeným rozsudkem tak, že její žalobě v celém rozsahu vyhověl. Podle krajského soudu zaprvé obvodní soud nesprávně použil občanský zákoník, rozhodoval-li o právech a povinnostech vzniklých před jeho účinností. Zadruhé, přesto krajský soud nepovažoval podmínky pro uplatnění korektivu dobrých mravů za splněné ani podle § 3 odst. 1 zákona

č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „starý občanský zákoník“), neboť korektiv dobrých mravů se uplatní toliko na práva a povinnosti mezi spoludlužníky a věřitelem, nikoli mezi solidárními dlužníky navzájem. Dále nelze zohlednit skutečnost, že lze předpokládat částečné uspokojení pohledávky věřitelky v insolvenčním řízení vedeném proti panu M.; věřitelka se může domáhat splnění dluhu po kterémkoli ze solidárních dlužníků v plné výši. Nelze zohlednit ani skutečnost, že zaměstnanci věřitelky postupovali při podpisu smlouvy standardně, avšak nedostatečně. Odkazovali-li stěžovatelé v odvolání na náleze ze dne 4. 6. 2019 sp. zn. II. ÚS 996/18 (všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <http://nalus.usoud.cz>), na nyní posuzovanou věc není přílehlavý, neboť v odkazované věci šlo o zneužití práva poskytovateli spotřebitelských úvěrů při sjednávání rozhodčích smluv.

7. Proti rozsudku krajského soudu podali stěžovatelé dovolání, které Nejvyšší soud odmítl napadeným usnesením, neboť nebylo přípustné. Podle Nejvyššího soudu se krajský soud od ustálené rozhodovací praxe neodchýlil. Nejvyšší soud v odůvodnění usnesení uvedl, že je pro věcný závěr lhotejné, zda se použije starý občanský zákoník, nebo občanský zákoník. Obě právní úpravy totiž umožňují soudům odepřít ochranu výkonu práva, je-li v rozporu s dobrými mravy (korektiv ekvity či dobrých mravů). Dále se Nejvyšší soud zabýval posouzením podmínek pro uplatnění korektivu dobrých mravů, přičemž shledal, že krajský soud při posouzení věci nepochybil. Podle Nejvyššího soudu není zaprvé v rozporu s dobrými mravy samo o sobě, nečerpali-li spoludlužníci (stěžovatelé) prostředky z úvěru a přitom jsou povinni dluh splácet. Kompenzace faktické nerovnosti, jež je účelem principu ochrany slabší strany, se uplatní pouze na poměry mezi smluvními stranami navzájem, nikoli mezi vícero subjekty vystupujícími na jedné straně závazkového vztahu. Nejvyšší soud v této souvislosti poukázal na to, že společenství dlužníků představuje pro věřitele mimo jiné určitou zajišťovací funkci, byť nejde o zajišťovací institut v pravém slova smyslu (s odkazem na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2016 č. j. 29 NSČR 85/2016-A-114 a ze dne 7. 9. 2017 sp. zn. 32 Cdo 1289/2017). Nadto využití prostředků z úvěru je věcí dohody, zejména na straně dlužníků; jde o projev zásady autonomie vůle. Zadruhé, stěžovatelům mělo být jasné, že se jejich práva a povinnosti nevyčerpají pouhým podpisem smlouvy („doložením platů“), aniž by převzali riziko za případné nesplacení úvěru. Zatřetí, podle Nejvyššího soudu nemůže zásada ochrany slabší smluvní strany zcela převážit nad jinými zásadami soukromého práva (autonomie vůle nebo *pacta sunt servanda*) – použití korektivu dobrých mravů nesmí nepřiměřeně oslabovat subjektivní práva dotčených osob a být na újmu principu právní jistoty.

II.

Argumentace stěžovatelů

8. Stěžovatelé se v ústavní stížnosti s poukazem na právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny domáhají uplatnění korektivu dobrých mravů a zamítnutí žaloby věřitelky. Obecné soudy postupovaly v rozporu s čl. 4 odst. 4 Listiny, neboť v projednávané věci se zabývaly aplikací základních principů a zásad pouze ve vztahu k jejich zakotvení a vtělení do textu zákona, aniž by šetřily jejich podstaty a smysl, přičemž nereflektovaly ani judikaturu Ústavního soudu. Z nálezu sp. zn. II. ÚS 996/18 přitom plyne povinnost poskytovatelů spotřebitelských úvěrů prověřovat úvěruschopnost klientů. To však věřitelka provedla nedostatečně, uzavřela-li úvěrovou smlouvu se stěžovatelem, kteří pro svoje majetkové poměry nebyly schopni závazek splnit. Krajskému soudu stěžovatelé

vytýkají, že ve věci nedostatečně zohlednil její skutkové zvláštnosti, zejména okolnosti uzavírání smlouvy a že příjemcem úvěru byl výhradně pan M. Uvedené je rovněž důvodem nerovnovážného postavení „stěžovatelů jako spoludlužníků“. Důvodem nerovnovážného postavení stěžovatelů je dále jejich informační deficit. Stěžovatelům nebylo nijak vysvětleno jejich postavení ve smluvním závazkovém vztahu, byť byly panem M. u podpisu smlouvy ujišťováni o tom, že jsou pouhými „doložci platu“. Přitom povinnosti ze smlouvy byly pro všechny spoludlužníky stejné, to však krajský soud nereflektoval. Jejich věc hodnotil výhradně „po stránce právní“. Tím v konečném důsledku zasáhl napadeným rozsudkem také do práv stěžovatelů na ochranu majetku podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

9. Nejvyššímu soudu stěžovatelé vytýkají, že „následoval“ názor odvolacího soudu, a že jim nesprávně vytýká, že jimi předestřená argumentace o absenci jejich skutečného postavení nemá oporu ve zjištěném skutkovém stavu. Naopak závěr Nejvyššího soudu, že stěžovatelům muselo být jasné, že právě pro případ, že F. M. nebude úvěr splácet, byli vtaženi do věci jako spoludlužníci, po nichž se lze v takovém případě domáhat plnění, podle nich z provedených důkazů vůbec nevyplývá, ba takový závěr je s provedenými důkazy v přímém rozporu a ke škodě stěžovatelů. Nesprávně Nejvyšší soud také uvedl, že byli do smluvního závazkového vztahu „vtaženi“ panem M. Věřitelka má jako strana poskytující plnění rozhodující slovo v tom, s kým do závazkového vztahu vstoupí. Má k dispozici nástroje na minimalizaci svého rizika a měla je ve věci využít. Stěžovatelé trvají na tom, že jsou v nerovném postavení také vůči věřitelce, nikoli toliko navzájem s panem M. jako třetím solidárním dlužníkem.

III.

Vyjádření účastníků řízení

10. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům řízení a věřitelce, které příslušelo postavení vedlejší účastnice řízení.

11. Nejvyšší soud ve svém vyjádření v první řadě tvrdí, že argumentace stěžovatelů v ústavní stížnosti vychází ze stejných argumentů jako jejich dovolání. Nad rámec odůvodnění svého napadeného usnesení dodává, že tvrzení stěžovatelů, že byli pouze „doložci platu“, neodpovídá zjištěnému skutkovému stavu, ani běžné lidské zkušenosti. Neposkytla-li by věřitelka panu M. úvěr bez jejich podpisu, nemohli mít stěžovatelé rozumné pochybnosti o tom, že se zavázali úvěr rovněž splácet. Rovněž s odkazem na domněnku osoby průměrného rozumu podle § 4 odst. 1 občanského zákoníku, která nebyla vyvrácena, není pochyb o tom, že stěžovatelé mají zdravý rozum a jejich úsudek v době podpisu smlouvy nebyl snížen. Dále uvádí, že ze zjištěného skutkového stavu plyne, že stěžovatele do závazkového vztahu „vtáhl“ pan M., nikoli věřitelka, a odkazuje na usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 3. 2019 sp. zn. I. ÚS 3809/17 jako věc skutkové obdobnou. Není pravda, že stěžovatelé jako spotřebitelé neměli relevantní informace o svém právním postavení. Nebylo povinností věřitelky prověřit úvěruschopnost stěžovatelů, neboť takovou povinnost do českého právního řádu přinesl až zákon č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru, který nabyl účinnosti dne 1. 12. 2016. Nadto ze zjištěného skutkového stavu plyne, že stěžovatelé doložili svá daňová přiznání. Konečně s odkazem na náleze ze dne 19. 1. 2017 sp. zn. I. ÚS 3308/16 (N 16/84 SbNU 181)

zdůraznil, že zásada ochrany slabší smluvní strany nespočívá v popření jiných zásad soukromého práva („i slabší smluvní strana může být smlouvou vázána“). Citovaný nález se od nyní posuzované věci liší tím, že v něm Ústavní soud posuzoval situaci dlužnice, která uzavřela smlouvu v tísní, a věřitel ji zneužil k prosazení podmínek příčících se zásadám férovosti s cílem připravit ji o byt za neadekvátní cenu.

12. Krajský soud v zaslaném vyjádření uvedl, že stěžovatelé nebyli na svých právech zkráceni a odkázal na odůvodnění svého v záhlaví uvedeného rozsudku.

13. Věřitelka ve stanovené lhůtě a ani později vyjádření k ústavní stížnosti nezaslala. Byla poučena o tom, že za takové situace bude Ústavní soud vycházet z toho, že se svého postavení vzdala, a proto s ní již nebylo dále v posuzované věci jednáno.

14. Soudce zpravodaj zaslal vyjádření stěžovatelům na vědomí a k případné replice. Stěžovatelé této možnosti využili. V replice nejprve zdůraznili, že Nejvyšší soud přeceňuje postavení pana M. v posuzovaném závazkovém vztahu. Pan M. jako jeden ze solidárních dlužníků nemohl určovat podmínky úvěrového vztahu a s kým bude smlouva uzavřena. Jedině věřitelka měla skutečnou možnost ovlivnit podmínky závazkového vztahu. Dostála-li by věřitelka svých předsmulvních povinností, dospěla by k závěru, že solventnost obou stěžovatelů osvědčena nebyla. Věřitelka po nich žádala toliko doložení příjmu, nezjišťovala nic o jiném majetku nebo aktivech. Rozhodla-li se přesto smlouvu uzavřít, musí být připravena nést riziko s tím spojené. Věřitelka nadto ignorovala skutečnost, že pan M. při uzavření smlouvy výslovně potvrdil postavení stěžovatelů jen jako „doložců platu“, podmínky smlouvy nebyly vůbec se stěžovateli projednány. Ke svému úsudku uvedli, že se považují za osoby zdravého rozumu, avšak neznamená to bez dalšího, že se neomylně orientují v rozličných bankovních službách, nejsou-li náležitě seznámeni s konkrétními podmínkami. Stěžovatelka nemá žádné zkušenosti s půjčováním peněz. Stejně tak stěžovatel, kterému bylo v době uzavření smlouvy 22 let. Věřitelka jejich omyl nevyvrátila a nesnažila se je ani o skutečném právním postavení zpravit. Stěžovatelé konečně tvrdí, že smluvní závazkový vztah z úvěrové smlouvy byl disproporční, a jeho důsledky by měly být korigovány [srov. nález ze dne 19. 1. 2017 sp. zn. I. ÚS 3308/16 (N 16/84 SbNU 181)]. Podle rozsudku Soudního dvora Evropské unie ze dne 5. 3. 2020 ve věci C-679/18 *OPR-Finance* má nadto soud z moci úřední zkoumat, zda věřitel před uzavřením smlouvy řádně posoudil schopnost splácet úvěr. Krajský soud a Nejvyšší soud se však uvedeným nezabývaly.

IV.

Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

15. Ústavní soud podle zákona o Ústavním soudu posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Ústavní stížnost byla podána oprávněnými stěžovateli a včas. Stěžovatelé jsou právně zastoupeni v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a vyčerpali všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv, resp. žádný takový k dispozici neměli. Ústavní stížnost je proto přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

V.

Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

16. Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) není součástí soustavy soudů (srov. čl. 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu právo všeobecného dozoru nad jejich rozhodovací činností. K takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce a nerespektují hodnotový základ právního řádu daný ústavním pořádkem a mezinárodními závazky České republiky.

17. Těžiště ústavní stížnosti spočívá ve způsobu vypořádání námítky stěžovatelů, že proti nim věřitelka uplatňuje žalobu na zaplacení pohledávky ze smlouvy o úvěru v rozporu s dobrými mravy. Podle stěžovatelů je jejich postavení vůči věřitelce ve svém důsledku nerovné, a proto by nemělo dojít k ochraně výkonu jejího práva ze smluvního závazkového vztahu, který je jinak po právu.

V. a)

Obecná východiska přístupu k problematice použití korektivu dobrých mravů

18. Ústavní soud ustáleně považuje korektiv dobrých mravů za souhrn etických, obecně uznávaných a zachovávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti [srov. nález ze dne 12. 3. 2001 sp. zn. II. ÚS 544/2000 (N 41/21 SbNU 363) či bod 32 nálezu ze dne 14. 11. 2017 sp. zn. I. ÚS 3391/15 (N 209/87 SbNU 413)]. Přitom § 3 odst. 1 starého občanského zákoníku, či § 6 a 8 občanského zákoníku může vystupovat jako nejzazší korektiv autonomie vůle [srov. bod 29 nálezu ze dne 2. 5. 2019 sp. zn. II. ÚS 3101/18]. Souhrnně lze odkázat na bod 20 nálezu ze dne 1. 9. 2015 sp. zn. II. ÚS 2108/14 (N 160/78 SbNU 409), podle kterého je úlohou soudů, zvláště posuzují-li ve své rozhodovací praxi spory mající základ v závazkovém právu, nalézt v konkrétním ekonomicko-právním vztahu jeho těžiště tak, aby byl nalezen nejen optimální užitek pro smluvní strany, ale aby bylo dosaženo – je-li to možné – jistého rovnovážného stavu (řeceno ekonomickou analýzou práva, jde o hledání „bliss point“ - srov. k tomu blíže například Reichhardt, Raimund M., von. *Gesellschaftliche Bedarfsanalyse: Ansatz zur Ermittlung der Bürger-Präferenzen für öffentliche Güter*. Berlin: Duncker und Humblot, 1979, s. 27 a násl.).

19. Obdobně se ke korektivu dobrých mravů, resp. zásadě dobrých mravů či ekvity staví část doktríny, která zásadě dobrých mravů přisuzuje normativní funkci. Tato zásada podle nich slouží k „nalézání spravedlivého řešení“, vede-li formální použití právních norem k neudržitelným výsledkům (srov. Hurdík, J. a Lavický, P. *Systém zásad soukromého práva*. Brno, Masarykova Univerzita, 2010, s. 122).

20. Ústavní soud v nálezu ze dne 28. 8. 2001 sp. zn. I. ÚS 528/99 (N 126/23 SbNU 217) uvedl, že úvaha soudu při použití korektivu dobrých mravů musí vycházet z okolností konkrétní věci a musí být podepřena konkrétními zjištěními. Pojem „dobré mravy“ totiž nelze vykládat pouze jako soubor mravních pravidel užívaných jako korektiv či doplňující obsahový faktor výkonu subjektivních práv a povinností, ale jako příkaz soudci rozhodovat v souladu s ekvitou [srov. např. nález ze dne 6. 9. 2005 sp. zn. I. ÚS 643/04 (N 171/38 SbNU 367)], a to *praeter legem* či dokonce *contra legem*

[viz bod 30 nálezu ze dne 10. 12. 2019 sp. zn. IV. ÚS 3500/18 či nálezu ze dne 20. 4. 2010 sp. zn. II. ÚS 2087/08 (N 90/57 SbNU 179)].

21. Lze poukázat rovněž na závěry německého Spolkového ústavního soudu, který posuzoval ústavní stížnost na postup obecných soudů a vyjádřil se k obdobné otázce, tedy do jaké míry jsou obecné soudy povinny podle ústavy podrobit záruční smlouvy s bankami kontrole obsahu, nesou-li příjemci a nemajetní příbuzní dlužníků jako ručitelé velká rizika z odpovědnosti z takového vztahu (blíže viz BVerfG, Beschluss vom 19. 10. 1993 – 1 BvR 567, 1044/89. In: *Neue Juristische Wochenschrift*, 1994, č. 1, s. 36 až 39). Z uvedeného rozhodnutí dále plyne, že obecné zásady soukromého práva mohou odůvodnit nepřiznání práva ze smluvního závazkového vztahu, jsou-li důsledky obsahu závazku pro jednu smluvní stranu nepřiměřeně zatěžující, přičemž jde o výsledek strukturální nerovnosti ve vyjednávací síle. Civilní soudy mají povinnost zvážit všechny rozhodné okolnosti a nespokojit se s tvrzením, že „smlouva je smlouva“ (srov. body 57 až 59 citovaného rozhodnutí).

22. Nejvyšší soud ustáleně vychází z předpokladu, že dobré mravy představují souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2005 sp. zn. 26 Cdo 1865/2004 či ze dne 12. 11. 2014 sp. zn. 31 Cdo 3931/2013). Podle ustálené rozhodovací praxe Nejvyššího soudu dále platí, že pro závěr, že je výkon práva v rozporu s dobrými mravy, není relevantní zavinění jednatelů, resp. vědomí takového rozporu s dobrými mravy (srov. např. rozsudek ze dne 27. 11. 2013 sp. zn. 25 Cdo 4209/2011 či ze dne 17. 3. 2014 sp. zn. 28 Cdo 4180/2013). Podle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 29. 3. 2001 sp. zn. 25 Cdo 2895/99 uplatnění korektivu dobrých mravů přichází v úvahu nejen při tzv. šikanózním výkonu práva, ale rovněž, je-li zřejmé, že výkon práva vede k nepřijatelným důsledkům projevujícím se jak mezi účastníky, tak na postavení některého z nich navenek (srov. dále např. usnesení ze dne 29. 3. 2016 sp. zn. 33 Cdo 4358/2015 či ze dne 11. 2. 2020 č. j. 26 Cdo 3689/2019-526).

V. b)

Použití obecných východisek na nyní posuzovanou věc

23. V nyní posuzované věci se krajský soud a Nejvyšší soud shodují na tom, že při posuzování korektivu dobrých mravů nelze zohlednit skutečnosti mezi solidárními dlužníky navzájem, jde-li o práva a povinnosti věřitele. Z napadených rozhodnutí však dále nevyplývá, z jakého důvodu. Nejvyšší soud sice poukazuje na zajišťovací funkci společenství dlužníků pro pohledávku věřitele, a tvrdí, že na institutu solidárních dlužníků není samo o sobě nic nemravného. Krajský soud zdůrazňuje, že je právem věřitele při mnohosti na straně dlužníků domáhat se splnění pohledávky po kterémkoli z nich v plné výši. Přitom však lze souhlasit se stěžovateli, že obecné soudy v této souvislosti předkládají výhradně argumenty týkající se zjištění, zda je nárok věřitelky po právu. Sami stěžovatelé ovšem nerozporují to, že smlouva byla platně uzavřena. Domáhají se toho, aby výkonu práva na splnění pohledávky, kterému by jinak „za běžných okolností“ ochrana poskytnuta být měla, taková ochrana poskytnuta nebyla, a to výhradě z důvodů vyplývajících z „dobrých mravů“ a majících původ mimo jiné v poměrech mezi spoludlužníky navzájem. Přitom „dobré mravy“, tak jak je chápe soudní

rozhodovací praxe, nelze omezit pouze na rovinu práva a je nutné zohlednit i okolnosti mající původ mimo něj.

24. Z citované judikatury Nejvyššího soudu (na kterou odkazuje mimo jiné sám Nejvyšší soud v napadeném usnesení) a uvedeného rozhodnutí německého Spolkového ústavního soudu dále vyplývá, že uplatnění korektivu dobrých mravů připadá v úvahu také, projevují-li se nepřijatelné důsledky v postavení některého ze subjektů závazkového vztahu navenek. Judikatura Nejvyššího soudu rovněž zdůrazňuje, že není nutné dovodit zavinění „jednajícího“, o rozporu výkonu svého práva s dobrými mravy nemusí ani vědět, což však neznamená, že v takovém případě nelze ke korektivu dobrých mravů přihlídnout (viz bod 22 shora).

25. Použito na nyní posuzovanou věc, korektiv dobrých mravů nenajde své uplatnění pouze za situace, kdy je v rozporu s dobrými mravy jednání věřitelky vedoucí k uzavření smlouvy a při jeho uzavírání, ale také tehdy, jsou-li (výhradně) u stěžovatelů (v návaznosti na vztah mezi spoludlužníky navzájem) takové okolnosti, za kterých lze výkon práva věřitelky považovat za nemravný. Přitom okolnosti nyní posuzované věci nejsou zanedbatelné; stěžovatelka je po operaci mozkového nádoru, pobírá invalidní důchod, pan M. ji a stěžovatele uvedl v omyl a zneužil jejich důvěry při zvláštní rodinné situaci ve svůj prospěch, do závazkového vztahu je za pasivního přístupu věřitelky při podpisu smlouvy „vtáhl“, s čímž ostatně souhlasí i Nejvyšší soud, a následně rodinu bez dalšího opustil. Stěžovatelé rovněž prostředky z úvěru nečerpali (čerpal je výhradě pan M.), a nebyli by proto ani při uplatnění korektivu dobrých mravů obohaceni na úkor věřitelky či pana M. Obecné soudy sice vychází z předpokladu, že uplatnění práv ze smluvního závazkového vztahu vzniknuvšího na základě smlouvy o úvěru vůči osobám, které prostředky z úvěru nečerpaly, samo o sobě v rozporu s dobrými mravy není, avšak v nyní posuzované věci nešlo o okolnost jedinou, což obecné soudy přehlídí.

26. Pro posuzovanou věc by bylo rovněž významné zjištění, zda by zamítnutím žaloby došlo k zásahu do majetkových práv věřitelky, popř. v jakém rozsahu. Jak uvedeno shora, účelem korektivu dobrých mravů je mimo jiné povinnost soudů hledat při soudním rozhodování rovnovážný stav mezi smluvními stranami (viz bod 20 nálezu sp. zn. II. ÚS 2108/14). Jakkoli lze v obecné rovině s Nejvyšším soudem souhlasit v tom, že korektiv dobrých mravů je krajním řešením a hodnoty vtažené do soudního rozhodování jeho prostřednictvím nelze uplatňovat tak, aby byly zcela upozaděny jiné hodnoty právem chráněné (tedy zvláště právní jistota), napadená rozhodnutí postrádají právě úvahu o tom, do jaké míry ve skutečnosti dochází k uplatnění principů, které jsou „ve hře“. Nejvyšší soud sice v napadeném usnesení uvedl, že zásada ochrany slabší smluvní strany nemůže vyloučit uplatnění jiných zásad, avšak konkrétní úvahy o míře jejich uplatnění a o jejich vzájemném poměření jeho odůvodnění postrádá. Samy obecné soudy na věc stěžovatelů pohlížejí optikou „všechno nebo nic“, přestože se v obecné rovině hlásí k opaku.

27. Přitom ve věci existuje řešení, které dosahuje rovnováhy mezi právy věřitelky a stěžovatelů větší měrou. Stěžovatelé tvrdili, že pro svoje majetkové poměry nejsou schopni svůj dluh splnit, věřitelka přihlásila svoji pohledávku do insolvenčního řízení vedeném proti panu M., pohledávka je zajištěna zástavním právem k nemovitým věcem. Krajský soud odmítl tvrzení stěžovatelů o tom, že věřitelka bude moci uspokojit svoji pohledávku v insolvenčním řízení, vedeném proti panu M., s tím, že insolvenční řízení dosud neskončilo. Přitom však nevysvětlil, jaký vliv má tato skutečnost na soulad výkonu práva věřitelky s dobrými mravy a zda možnost použití onoho korektivu dobrých mravů

tedy závisí výlučně na ukončení insolvenčního řízení nebo jde o něco, co je sdíleno rozhodující částí společnosti a má povahu norem základních (viz sub 21) bez ohledu na závěr soudu v insolvenčním řízení. To by vedlo k tomu, že by dobré mravy tak byly posuzovány podle rozhodnutí soudu, nikoli naopak rozhodnutí soudu podle korektivu dobrých mravů, jak se toho v nyní posuzované věci domáhají stěžovatelé. Je-li v posuzované věci rozhodný výsledek uvedeného insolvenčního řízení, k čemuž krajský soud jasnou odpověď nepředkládá, existovala možnost řízení přerušit podle § 109 odst. 2 písm. c) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů. Tím se však krajský soud nezabýval. Nejvyšší soud se možnostmi skutečného uspokojení pohledávky věřitelky nezabýval vůbec. Přitom je přinejmenším sporné, zda jsou stěžovatelé schopni pohledávku splnit ve větším rozsahu než pan M., popř. zda jsou k jejímu splnění vůbec schopni přispět.

28. Lze sice v obecné rovině souhlasit s obecnými soudy v tom, že právem věřitelky je požadovat splnění své pohledávky po jakémkoli ze spoludlužníků, avšak za shora předestřených okolností se jeví, že trvání na takovém požadavku může být bezúčelné a pro stěžovatele extrémně zatěžující. Ústavní soud bez dalšího neshledává (ani to není jeho funkcí jako orgánu ochrany ústavnosti), že tomu tak je, avšak v odůvodnění napadených rozhodnutí obdobná úvaha chybí.

29. Uvádí-li Nejvyšší soud, že nyní posuzovaná věc je obdobná věci, v níž bylo vydáno usnesení ze dne 5. 3. 2019 sp. zn. I. ÚS 3809/17, nelze mu přisvědčit. Je sice pravdou, že v odkazované věci stěžovatelé rovněž namítali, že byli obdobně do smluvního závazkového vztahu jako spoludlužníci „vtaženi“ svou v té době blízkou osobou. Na rozdíl od této věci však v nyní posuzované věci lze shledat zvláštní okolnosti, a to zaprvé ve způsobu „vtažení“ do smluvního vztahu, kdy stěžovatelé byli uvedeni panem M. v omyl, že budou jen „doložci platu“, čemuž odpovídalo i jednání věřitelky, která po nich žádala toliko doložení příjmu, nezjišťovala nic o jiném jejich majetku nebo aktivech a neprojednala s nimi ani podmínky smlouvy (nadto ignorovala skutečnost, že pan M. při uzavírání smlouvy výslovně potvrdil postavení stěžovatelů jen jako „doložců platu“), zadruhé ve zdravotním stavu stěžovatelky a majetkových poměrech stěžovatelů a zatřetí v možnosti uspokojit nárok věřitelky v insolvenčním řízení vedeném proti spoludlužníkovi, které v odkazované věci shledány nebyly. Přitom právě souhrn všech uvedených rozhodných okolností svědčí nejen o rozdílu od rozhodných okolností zvažovaných ve zmíněném usnesení Ústavního soudu, ale nasvědčuje i možnosti použít korektiv dobrých mravů.

30. Z odůvodnění napadených rozhodnutí vyplývá, že krajský soud i Nejvyšší soud pominuly nejen shora zmíněné zvláštní okolnosti vztahující se k uzavírání úvěrové smlouvy vyplývající z poměrů mezi spoludlužníky navzájem ale zejména i argumentaci o dopadu výkonu práv věřitelky na poměry stěžovatelů a o skutečných možnostech uspokojení pohledávky věřitelky. Svoje úvahy nepřipustně soustředily výhradně na zjištění, zda lze za „nemravné“ považovat jednání věřitelky před, popř. při uzavírání smlouvy, zda byla platně uzavřena smlouva a na poměry mezi stěžovatelí a věřitelkou navzájem, přestože korektiv dobrých mravů opravňuje při soudním rozhodování zohlednit také jiné skutečnosti, a to i ty, které mají původ právě v poměrech mezi spoludlužníky navzájem.

31. Dále je třeba uvést, že je povinností poskytovatelů spotřebitelských úvěrů před uzavřením smlouvy ověřit úvěruschopnost spotřebitele pod možnou sankcí neplatnosti

úvěrové smlouvy (srov. § 86 zákona č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru). Obecné soudy mají povinnost zkoumat z úřední povinnosti, zda došlo k porušení této povinnosti poskytovatelem úvěru (srov. shora citovaný rozsudek Soudního dvora ze dne 5. 3. 2020 ve věci C-679/18 *OPR-Finance*). Nejvyšší soud sice ve svém vyjádření uvedl, že v době uzavření smlouvy z platné právní úpravy věřitelka takovou právní povinnost neměla, neboť smlouva byla uzavřena před účinností uvedené právní úpravy, s čímž je třeba v zásadě souhlasit. Jeho rozhodnutí však postrádá úvahu, zda bylo možné zanedbání prověření úvěruschopnosti stěžovatelů zohlednit v posuzované věci při zvažování uplatnění korektivu dobrých mravů. Krajský soud se prověřením úvěruschopnosti stěžovatelů nezabýval vůbec. Přitom, obdobně jako co do okolností uvedených shora a z tam uvedených hledisek, korektiv dobrých mravů obecným soudům podle Ústavního soudu nebrání zohlednit mimo jiné i to, zda věřitelka dostatečně prověřila a posoudila schopnost stěžovatelů splnit v budoucnu jejich závazek, byť takovou povinnost ze zákona v době uzavření smlouvy neměla, zvláště když věřitelka provedla prověření úvěruschopnosti stěžovatelů nedostatečně a v důsledku toho uzavřela úvěrovou smlouvu i se stěžovateli, kteří pro svoje majetkové poměry zjevně nebyli schopni závazek splnit. Obecné soudy jsou totiž povinny přezkoumat obsah smluvního závazkového vztahu, zatěžuje-li neobvykle jednu ze smluvních stran, resp. některé z více spoludlužníků, a je výsledkem strukturální nerovnosti ve vyjednávací síle.

32. Vzhledem k tomu, že krajský soud a Nejvyšší soud se nezabývaly při posuzování podmínek uplatnění korektivu dobrých mravů, zda výkon práva věřitelky, který je jinak po právu, nevede pro majetkové a sociální poměry stěžovatelů a pro možnost uspokojení tohoto nároku jiným způsobem k nepřijatelným důsledkům v postavení stěžovatelů, byť mohou mít původ v poměrech mezi spoludlužníky navzájem, nepřiměřeně zúžily výklad korektivu dobrých mravů, dopustily se tzv. interpretační libovůle a rovněž nedostály povinností plynoucím z poskytování právní ochrany a vedení řádného řízení, jak jim to ukládají ústavní kautely hlavy páté Listiny. Tím porušily právo stěžovatelů na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny [srov. *mutatis mutandis* náleze ze dne 14. 11. 2017 sp. zn. I. ÚS 3391/15 (N 209/87 SbNU 413)]. Proto Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a v záhlaví uvedená rozhodnutí zrušil [§ 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

33. Ústavní soud tímto rozhodnutím nepředjímá věcný výsledek dalšího řízení, a proto se nezabýval tím, zda došlo i k porušení ochrany vlastnického práva podle čl. 11 odst. 1 Listiny. Úkolem obecných soudů bude ve věci znovu posoudit, jak se na základě námitek stěžovatelů uplatní korektiv dobrých mravů. Přitom musí zohlednit všechny konkrétní okolnosti dané věci. Obecné soudy se nebudou moci soustředit výhradně na argumentaci o tom, zda je nárok věřitelky po právu, ale svoje úvahy budou směřovat k posouzení toho, zda s přihlédnutím k majetkovým a sociálním poměrům stěžovatelů, skutečné možnosti věřitelky uspokojit svoji pohledávku jinými způsoby a možného zanedbání prověření úvěruschopnosti stěžovatelů, neexistuje jiné řešení než to, ke kterému dospěly v napadených rozhodnutích, a to takové, které je spojeno s uplatněním korektivu dobrých mravů v shora uvedeném širším rozsahu, než dosud zvažovaly. Obecné soudy rovněž nebudou moci soustředit svoje úvahy jen k okolnostem majícím původ výhradě mezi stěžovateli a věřitelkou, ale budou se muset vypořádat i s uvedenými okolnostmi mezi samotnými spoludlužníky (zejména mezi stěžovateli a panem M.).

34. Ústavní soud o ústavní stížnosti rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť dospěl k závěru, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 3. listopadu 2020

Jan Filip
předseda senátu

**Odlišné stanovisko soudce Jana Filipa k odůvodnění nálezu ze dne 3. listopadu
2020
sp. zn. IV. ÚS 702/20**

Podle § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), podávám odlišné stanovisko k některým částem odůvodnění nálezu ze dne 3. 11. 2020 sp. zn. IV. ÚS 702/20.

Vedou mne k tomu tyto důvody:

1. Souhlasím s výrokem nálezu. Nemohu se však ztotožnit s tím, jakým způsobem je v jeho odůvodnění zdůrazněn význam vzájemných vztahů mezi solidárními dlužníky z úvěrové smlouvy a jaké závěry jsou z toho nad rámec možností věřitelky (obchodní společnosti Hypoteční banka, a. s.) činěny, zejména mělo-li by se to stát měřítkem pro vymáhání plnění závazku z úvěrových (spotřebitelských) smluv v obdobných případech v budoucnosti. Totéž platí pro příslušnou část právní věty k nálezu, i když nejde o součást textu rozhodnutí.

2. Po věřiteli nelze za obvyklých okolností požadovat, aby poměry solidárních dlužníků, zejména – jako v posuzované věci – též z hlediska jejich vzájemných mezilidských vztahů, či jak to uvádí bod 32 – „*byť mohou mít původ v poměrech mezi spoludlužníky navzájem*“. Jeho povinností a věcí náležitě obezřetnosti je, aby zkoumal jejich majetkové a sociální poměry a možnosti, jak dostát závazkům, které na sebe uzavřením smlouvy berou. I kdyby věřitel v posuzované věci věděl, jakým způsobem se jeden z dlužníků (manžel) choval a chová vůči ostatním, nemuselo by to být důvodem pro neuzavření smlouvy. Úkolem věřitele není výchova dlužníků, aby se k sobě chovali vhodným způsobem, nýbrž aby si ověřil jejich schopnost splácet. To se v tomto případě nestalo.

3. Ve výsledku nálezu souhlasím s jeho závěrem, že argument, podle kterého povinnost poskytovatelů spotřebitelských úvěrů před uzavřením smlouvy ověřit úvěruschopnost spotřebitele pod možnou sankcí neplatnosti úvěrové smlouvy (srov. § 86 zákona č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru) vznikla až od účinnosti tohoto zákona, neobstojí.

4. Domnívám se však, že k tomu nelze argumentovat tzv. korektivem dobrých mravů. Tuto povinnost měla Hypoteční banka, a. s., nepochybně jako řádný hospodář a *nota bene* subjekt práva členského státu Evropské unie i před nabytím účinnosti uvedeného ustanovení (povinnost transpozice příslušné směrnice – viz níže – byla ke dni 11. 6. 2010).

5. Tato „*nová*“ právní úprava nebyla tedy přijata proto, aby ochránila věřitele, který svou předmluvní povinnost a obezřetnost při uzavírání smlouvy zanedbal, nýbrž naopak aby usnadnila zjednání nápravy pro druhou (spotřebitelskou) stranu úvěrové smlouvy; tato úprava by tak neměla obecným soudům oči při poskytování ochrany slabší straně zaslepovat, nýbrž je otevírat tam, kde dosud nechtěly vidět, nehledě na povinnost eurokonformního výkladu spotřebitelského práva. Konečně obdobně Ústavní soud tuto povinnost plynoucí ze směrnice č. 2008/48/ES, o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení směrnice Rady 87/102/EHS (dále jen „směrnice o spotřebitelském úvěru“), zdůraznil rovněž v nálezu ze dne 2. 7. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 2/19 v opoře o čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky pro stejnou povinnost soudů v insolvenčním řízení.

6. Proto se nedomnívám, že do té doby (nabytí účinnosti § 86 zákona č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru) by takto bylo možno postupovat z důvodu tzv. korektivu dobrých mravů. Toto hledisko může vstoupit do úvah soudů teprve tehdy, je-li namítáno, a to zdůrazňuji, teprve v řízení před soudy. Nemůže to však být hlediskem (předsmluvní povinností) při samotném uzavírání úvěrové smlouvy (nikdo stěžovatele k tomu nenutil, věřitelka neměla povinnost prověřovat, jak se k sobě budoucí solidární věřitelé chovali a chovají, aby teprve pak se vši obezřetností úvěr poskytla), nýbrž až při vymáhání plnění z takové smlouvy, vznesou-li takovou námitku stěžovatelé. Povinnosti poskytovatele spotřebitelského úvěru je v čl. 8 směrnice o spotřebitelském úvěru vymezena jinak.

7. Proto nesouhlasím s výtkou adresovanou krajskému soudu v bodu 31, podle kterého jeho rozhodnutí „postrádá úvahu, zda bylo možné zanedbání prověření úvěruschopnosti stěžovatelů zohlednit v posuzované věci při zvažování uplatnění tzv. korektivu dobrých mravů“. To už bychom se dostávali do dob důrazu na dodržování pravidel socialistického soužití za každé situace. Navíc by v takovém řízení, mělo-li být řádně vedené, musela být slyšena i druhá strana (*audiatur et altera pars*), což už by byl absurdní požadavek, který rovněž názorně dokumentuje to, že takto daleko zajít nelze, neboť třetí povinný z předmětné úvěrové smlouvy stojí nyní stále ještě na straně stěžovatelů jako jeden ze solidárních dlužníků. Nejednalo-li se s ním v soudním řízení, pak to jen dokazuje, že nejde o potřebu řešení vzájemných vztahů solidárních dlužníků, a ani náleží to za pochybení obecných soudů zcela po právu nepovažuje.

8. Vztah z úvěrové smlouvy je vztahem věřitele a dlužníka. Vtažením poměrů mezi dlužníky do jeho řešení by se jen problém rozměnil a zkomplikoval. V případě solidárních věřitelů, kteří jsou povinni plnit na výzvu věřitelky, bylo povinností věřitelky prověřit si nejen předpoklady plnění závazků ze smlouvy u toho, komu bude úvěr dán, nýbrž z logiky věci (solidární vztah) též u obou dalších zavázaných. To se zjevně nestalo a bylo třeba to napravit vyhovujícím výrokem. Bude však třeba i v nově otevřeném řízení zkoumat, jak byly prověřeny předpoklady u každého dlužníka ve vztahu k věřitelce zvlášť, protože po každém z nich lze plnění vyžadovat, protože tak lze chápat i pojetí předsmluvní povinnosti plynoucí z výše uvedeného předpisu unijního práva.

9. Podle mého názoru tedy vedlejší účastnice jako věřitelka neměla při uzavírání úvěrové smlouvy povinnost zjišťovat vztahy mezi dlužníky navzájem (v rodině), a je sporné, zda lze takovou možnost zpochybňování úvěrových smluv do budoucna otevírat. Tento aspekt může vstoupit do „hry“ teprve tehdy, až se budou solidární dlužníci případně vypořádávat mezi sebou, avšak bez věřitelky, která do toho, stejně jako při uzavírání úvěru, nemá co vstupovat. Správný je proto závěr, že vadný postup obecných soudů spočívá v hodnocení okolností, za kterých byla úvěrová smlouva uzavřena (viz bod 29), nikoli v tom, jaké bylo jejich vzájemné chování, jak by se dalo dovodit z poukazu na potřebu hodnocení jejich vzájemných vztahů. V tom předsmluvní povinnost věřitelky nespočívala a nespočívá.

V Brně dne 3. listopadu 2020

Jan Filip